

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

Community-Based Tourism for the Sustainable Development

วสุธิดา พูนกลัด, บุญसान ธาระทีก, สุภรณ์ วงศ์ไพศาลลักษณ์

Vasuthida Poonklat, Boonsan Tharathuek, Supalak Wongpaisanlux

มหาวิทยาลัยเกริก

Krirk University, Thailand

E-mail: sexymeii@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-4817-6156>

Corresponding author E-mail: Boonsan2526@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-7184-9436>

E-mail:jugnieka@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-5017-7457>

Received 16/03/2023

Revised 30/03/2023

Accepted 05/04/2023

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบหนึ่ง ยังเป็นอีกหนึ่งกระแสการท่องเที่ยวท้องถิ่นที่กำลังได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบไลฟ์สไตล์ของคนยุคใหม่ เนื่องจากเป็นเรื่องของการติดต่อระหว่างผู้มาเยือนกับเจ้าของบ้าน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท นักท่องเที่ยวจะเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่และเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เป็นโอกาสที่จะได้เห็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นเราเอง ซึ่งหากมีการท่องเที่ยวแบบนี้มากขึ้น ก็จะเป็นโอกาสในการปรับปรุงท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ บทความวิชาการนี้นำเสนอแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจและพัฒนาชุมชนของตนเอง เพื่อเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ (1) ชุมชนต้องบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของโลก ตลอดจนสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนที่โดดเด่นและดำรงไว้ซึ่งชุมชนท้องถิ่น (2) ชุมชนต้องจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง (3) ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน และ (4) ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวควรสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและนอกชุมชน

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยว; การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

Community-based tourism is an alternative type of tourism and is one of the trends in local tourism that is gaining popularity among tourists who prefer a new lifestyle. As it is a matter of contact between visitors and homeowners, especially in rural areas. Tourists get to travel in the area and learn about the lifestyle and culture of the local people, allowing them

[793]

Citation:

วสุธิดา พูนกลัด, บุญसान ธาระทีก, สุภรณ์ วงศ์ไพศาลลักษณ์. (2566). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 3 (2), 793-812
Poonklat, V., Tharathuek, B., & Wongpaisanlux, S., (2023). Community-Based Tourism for the Sustainable Development. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 3 (2), 793-812; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2023.106>

to see our local character. Thus, if there is more tourism like this, it will open up an opportunity for creative changes in the locality. This article presents the concept of community-based tourism management toward sustainable development. This is tourism that encourages people in the community to participate in planning. Make decisions and develop your community. To increase the well-being of people in the community both economically, society and environment. The guidelines for managing community-based tourism for sustainable development are; (1) the community must manage tourism to meet the standards of world sustainable tourism. Including creating a distinctive community identity and maintaining the local community. (2) The community must organize a variety of tourism programs, and public relations for community tourism linking with nearby tourist attractions (3) community leaders and committees must encourage people to participate in public activities of the community and (4) community leaders or tourism management committees should create networks within the community and outside the community.

Keywords: Tourism Management; Sustainable Development

บทนำ

การท่องเที่ยวไทยเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ ด้วยมูลค่าการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างต่อเนื่องและติดอันดับต้น ๆ ของโลก เนื่องจากประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ “รายได้จากการท่องเที่ยวถือว่าเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญแหล่งหนึ่งของประเทศส่งผลให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับภาคการท่องเที่ยวของประเทศ และจากกระแสความนิยมในการท่องเที่ยวแบบใกล้ชิดธรรมชาติ และวิถีความเป็นอยู่แบบวิถีชุมชนดั้งเดิมที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้เศรษฐกิจฐานรากเติบโตและเป็นพลังขับเคลื่อน เพื่อให้เศรษฐกิจไทยเติบโตอย่างยั่งยืน”

จากการสำรวจเทรนด์การเดินทางในประเทศไทยปี 2019 ที่จัดทำโดย Airbnb พบว่า 84 เปอร์เซ็นต์ต้องการเดินทางเพื่อไลฟ์สไตล์ ถูกใจคนท้องถิ่นและใช้จ่ายกับร้านอาหารในชุมชนมากกว่า 1.7 แสนบาท และจากข้อมูลของเอ็กซ์พีเดียที่เจาะลึกด้านการท่องเที่ยวในปี 2561 พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเลือกจุดหมายปลายทาง แหล่งท่องเที่ยวคือชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในเมืองรอง เช่น สกลนคร นครพนม น่าน เป็นต้น และมีอัตราการท่องเที่ยวดังกล่าว เพิ่มขึ้นมากกว่า 50% เมื่อเทียบกับปี 2560 สะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันการท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งวัฒนธรรมประเพณี วิถี

ชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของอาหารอันหลากหลาย และมิติจิตของคนไทยที่ถือเป็นดินแดนแห่งรอยยิ้มที่สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน สร้างภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงไปทั่วโลก (พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์, 2547) จากข้อมูลในปี 2560 สัดส่วนรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศคิดเป็นร้อยละ 18.25 ของ GDP ประเทศไทย และคาดว่าจะมีความสำคัญเพิ่มขึ้นทีละน้อย เมื่อพิจารณาถึงตำแหน่งระดับโลกของไทยในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว UNWTO ระบุว่าในปี 2560 ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 4 ของประเทศที่มีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติมากที่สุดในโลก (ยุทธศักดิ์ สุภสร, 2563) จากข้อมูลในปี 2561 มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาประเทศไทย 38.27 ล้านคน สร้างรายได้ให้ประเทศกว่า 2 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 19.13 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เศรษฐกิจกระจายอยู่ใน 12 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกัน สร้างการจ้างงาน 4.38 ล้านคน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562)รายได้จากการท่องเที่ยวส่งผลให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวของประเทศเพื่อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังคงเป็นกลไกหลักในการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศและสร้างประโยชน์ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง จากกระแสความนิยมในการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปจากเดิมนักท่องเที่ยวเน้นการแสวงหาประสบการณ์ใหม่จากการท่องเที่ยว เน้นความใกล้ชิดธรรมชาติและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ส่งผลให้มีการท่องเที่ยวชุมชนเพิ่มมากขึ้นในทุกภาคของประเทศ ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ภาครัฐและผู้ประกอบการเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชน คนในชุมชนได้รับประโยชน์ที่ต้องการ ทั้งรายได้ที่เพิ่มขึ้น สภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม การกลับมาของลูกหลาน หรือเพื่อให้ชุมชนมีความสามัคคีกันมากขึ้น กระบวนการขับเคลื่อนนี้คือการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่จะประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นในฐานะเจ้าบ้านในทุกแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบหนึ่ง ยังเป็นหนึ่งในกระแสการท่องเที่ยวท้องถิ่น (Localism) ที่กำลังได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบวิถีชีวิตของคนยุคใหม่ เพราะเป็นเรื่องของการติดต่อระหว่างผู้มาเยือนกับเจ้าของบ้าน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท นักท่องเที่ยวจะได้เที่ยวชมพื้นที่และเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เป็นโอกาสที่จะได้เห็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นเราเอง ซึ่งหากมีการท่องเที่ยวแบบนี้มากขึ้น ก็จะเป็นโอกาสในการปรับปรุงท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ เรียกว่าการท่องเที่ยวแบบ Staycation ซึ่งเป็นกระแสการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มความนิยมเพิ่มขึ้น การท่องเที่ยวแบบนี้ทำให้เป็นที่นิยมของคนในท้องถิ่นผ่านการเดินทางในต่างประเทศ มันเปิดโอกาสให้คุณสำรวจพื้นที่ที่คุณเคยที่ที่สุด แต่อาจจะคุ้นเคยน้อยที่สุด (โตมร ศุขปรีชา, 2559) ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ เป็นรูปแบบการบริการท่องเที่ยวโดยคนในท้องถิ่น ใช้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและสื่อสารและสัมผัสวัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นที่ชุมชนกำหนดขึ้นบนพื้นฐานของการเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกันโดยทุกคน โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชนเป็นต้นทุน และปัจจัยด้านการดำเนินงานต้องพัฒนา

ศักยภาพคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถด้านการจัดการท่องเที่ยว มีขั้นตอนการทำงานอย่างเป็นระบบ รวมทั้งเน้นความยั่งยืนเพื่อประโยชน์ของฐานทรัพยากรของท้องถิ่นและชุมชน (สินธุ์ สโรบล, 2551) การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับการสนับสนุนจากชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นและองค์กรเอกชนเพื่อให้ชุมชนเป็นเจ้าของ และบริหารจัดการบริการซึ่งต้องก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยรวม (Asker et. al., 2010)

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ชุมชนได้ประโยชน์ อีกทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม ชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้นอกจากจะช่วยกระจายรายได้สู่ประชาชนระดับฐานรากแล้ว อีกทั้งยังช่วยพัฒนาคนในชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่อาศัย มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างรายได้แก่ชุมชน ในขณะเดียวกันก็นำเสนอวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยว ส่งผลให้คนในชุมชนรู้จักอนุรักษ์รักษาทรัพยากรและวัฒนธรรมไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา นำไปสู่ความยั่งยืนของความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ธรรมชาติ และการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับหลายประการ ได้แก่ ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยการท่องเที่ยวนั้นทำขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาหรือความต้องการของชุมชน ไม่ใช่แค่ความต้องการทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่สำคัญ โดยหลักแล้วหากต้องการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ชุมชนนั้นก็จะมีวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมทางอ้อม หรืออาจเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติและท้องถิ่นให้ยั่งยืน สิ่งสำคัญคือเป้าหมายกับชุมชน มุ่งเป้าไปที่การปรับปรุงการจัดการมากกว่าผลประโยชน์ด้านรายได้ การสร้างงานและรายได้เป็นผลพลอยได้ของชุมชนและท้องถิ่น หลังจากที่ชุมชนมีการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว (สุดอนอม ดันเจริญ, 2559)

ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มและกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น จึงมีหน่วยงานเข้ามาจัดการและสนับสนุนในหลายๆ การผลักดันนโยบายด้านการท่องเที่ยวไม่ได้เกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น หน่วยงานวิชาการกำลังทุ่มเททรัพยากรเพื่อช่วยเหลือ อย่างไรก็ตามเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น แต่ความท้าทายที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบันที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ คือ ชุมชนไม่เข้าใจว่าทำไมพวกเขาถึงมีส่วนร่วม คุณอยู่ในส่วนใดของทัวร์ และไม่รู้จะมีส่วนร่วมอย่างไร สิ่งสำคัญที่สุดในการแก้ปัญหาความท้าทายที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการรู้ข้อดีข้อเสียของการท่องเที่ยว จัดการและเพิ่มมูลค่าทรัพยากรในท้องถิ่น การเป็นเจ้าของบ้านที่ดีที่มองเห็นโอกาสในการเชื่อมโยงชุมชนกับการท่องเที่ยว ฯลฯ โดยคำนึงถึงความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมบนพื้นฐานชุมชนและ พื้นฐานที่นำโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการบริหารและให้ความรู้แก่ผู้เข้าชม เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการการท่องเที่ยวชุมชนได้ด้วยตนเองโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

นอกจากการท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนจะทำให้ชุมชนกลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้ง และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนให้มากขึ้นแต่อาจส่งผลเสียต่อชุมชนอาจเป็นเพราะแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่เป็นที่

นิยมของนักท่องเที่ยวจะดึงดูดพวกเขา นายทุนหรือผู้ประกอบการจากภายนอกเข้ามาลงทุนในชุมชนเพื่อหาผลประโยชน์โดยคำนึงถึงผลกระทบ ให้กับชุมชนไม่มากเท่าที่ควร อีกทั้งชุมชนอาจไม่มีความรู้ด้านการจัดการ การวางแผนเพื่อความยั่งยืนหรือแม้แต่การปรับตัวต่างๆ ของชุมชน ที่ไม่อาจทันต่อการเปลี่ยนแปลงภายใน ชุมชน เช่น วิถีชีวิตดั้งเดิมอาจสูญหายไปจากผู้เข้ามาใหม่เนื่องจากผู้ประกอบการภายนอก เพื่อทดแทนคนใน ชุมชนเดิมที่ย้ายออกไปซึ่งอาจเกิดจากการขายที่ดิน หรือปัญหาทรัพยากรชุมชนเสื่อมโทรม การจัดการขยะ / ของเสียในชุมชนเพิ่มขึ้น เป็นต้น ต่อมาเมื่อการผลักดันการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เรียกว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” เพื่อรักษาวิถี วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนรวมถึงทรัพยากรของชุมชนที่ แตกต่างจากการท่องเที่ยวชุมชนแบบดั้งเดิม สามารถสรุปได้ดังนี้

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวตามวิถีชุมชนของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจคำนึงถึงผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมชุมชนหรือการรักษาวิถีชีวิตของชุมชนไม่เหมือนเดิมและอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของ นักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนมา มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ภายในชุมชน เช่น ข้อตกลงของชุมชนหรือจรรยาบรรณ การเลือกจุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของชุมชนที่จะเป็นจุด ขายในการนำเสนอต่อการจัดการสัญจรของนักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อไม่ให้วิถีชุมชนดั้งเดิมถูกทำลายและสูญ หาย รวมทั้งเป็นแหล่งบำบัดภายในชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงหมายถึงการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็น การท่องเที่ยวที่นอกจากจะตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวแล้วยังให้ความสำคัญกับการสร้าง ศักยภาพของคนในชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถเป็นอาชีพเสริมที่สนับสนุนอาชีพหลัก หรือวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนได้โดยไม่ ทำลายการดำรงชีวิตหรือทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่

คนในชุมชนสามารถวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เริ่มจากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวชุมชน “การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการนำเอาสิ่งของที่มีอยู่ในชุมชนมาขาย อย่างองไกล และอย่าเลียนแบบหรือทำ ตามผู้อื่น เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนคงอยู่อย่างยั่งยืนรวมถึงวัฒนธรรมชุมชนพร้อมมรดกชุมชน เป็น การกระจายรายได้สู่ชุมชน ปรับปรุง และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้น่าอยู่ และเป็นที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยว สร้างความหลงใหล หลงรัก ทำให้อยากกลับมาท่องเที่ยวซ้ำแล้วซ้ำเล่าและสิ่งสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวโดย ชุมชนยั่งยืนคือการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการท่องเที่ยวและทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้น

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในการเดินทางไปท่องเที่ยว แต่ละแห่ง ย่อมมีจุดหมายการเดินทางที่แตกต่างกันไป สำนักงาน ปลัดกระทรวงมหาดไทย (2551) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวเป็นการดำเนินการที่มุ่งเป้าหมายที่สอดคล้องกับ

หลักการทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงสภาพจริง รวมถึงข้อจำกัดด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งการกำหนด แนวทาง มาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดี จะต้องคำนึงถึงแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นการจัดการท่องเที่ยวจะผิดแผนและล้มเหลว ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วนคือ 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวซึ่งทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่หมายถึงสภาพทางกายภาพของทรัพยากรนี้อาจเป็นทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นๆ และ 3) การตลาดเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Market of Tourist) คือ ความต้องการด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งได้แก่ กิจกรรม รูปแบบ หรือกระบวนการทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยองค์ประกอบย่อยเป็นเหตุและผลสัมพันธ์กัน ความแตกต่างของรูปแบบการท่องเที่ยวแต่ละรูปแบบอยู่ที่ความแตกต่างขององค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น (สมบัติ กาญจนกิจ, 2557)

โดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ได้จำแนกรูปแบบการท่องเที่ยวตามลักษณะแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดเป็น 3 รูปแบบหลัก (Goeldner and Ritchies, 2006) ประกอบด้วย ประเภทที่ 1 คือ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (Natural based Tourism) หมายถึง ลักษณะการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยวในสถานที่ทางธรรมชาติ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางทะเล, การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo-tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) หรือการท่องเที่ยวเชิงโหราศาสตร์ (Astrological Tourism) ลักษณะต่อมาคือการท่องเที่ยวตามแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based Tourism) หมายถึง ลักษณะการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural และ การท่องเที่ยวเชิงประเพณี) หรือการท่องเที่ยว ชุมวิถีชีวิตชนบทหรือชุมชน (Rural Tourism / Village Tourism) การท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) หมายถึง ลักษณะการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางตามความสนใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษา และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา) การท่องเที่ยวเชิงชาตพันธุ์, การท่องเที่ยวเชิงกีฬา, การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย, โฮมสเตย์ & ฟาร์มสเตย์, การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว Long Stay, Incentive Travel, Conference Travel และการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ เป็นต้น โดยองค์ประกอบการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก (Tourism Western Australia, 2009) ได้แก่ 1) สถานที่ที่น่าสนใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก เพราะเป็นสิ่งจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังสถานที่นั้น ๆ ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกได้ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่สร้างขึ้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสังคม 2) สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง (Accessibility) ความสะดวกสบายช่วยให้นักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว ปลอดภัยและสะดวกสบายยิ่งขึ้น 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)

หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว เช่น สาธารณูปโภค น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ ห้องสุขา ร้านค้า และสิ่งอำนวยความสะดวกที่นักท่องเที่ยวต้องใช้ เช่น โรงพยาบาล ธนาคาร เป็นต้น 4) ที่พัก (Accommodation) สถานที่ท่องเที่ยวควรมีที่พักเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งควรมีที่พักในราคาและบริการที่หลากหลายเหมาะสมกับสถานที่ และไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยว และ 5) กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถทำได้ในระหว่างที่พำนักและท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น ๆ เพื่อให้การท่องเที่ยวและพักผ่อนในเวลาว่างน่าสนใจยิ่งขึ้น และกิจกรรมควรมีความหลากหลายและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการช้อปปิ้ง กิจกรรมทางทะเล เช่น การดำน้ำ การว่ายน้ำ กีฬาและกีฬาอื่นๆ เป็นต้น

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการวางแผนการท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพ และมีส่วนสำคัญที่จะทำให้การจัดการท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จ ซึ่งเรียกว่าโมเดล (7-SModel) ได้แก่ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategy) จะทำให้สามารถจัดการกับสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ผ่านโครงสร้าง (Structure) ในองค์กร โดยควรมีลำดับขั้นและการแบ่งหน้าที่อย่างเหมาะสม เพราะโครงสร้างที่ดีคือกุญแจแห่งความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว ครอบคลุมระบบการจัดการข้อมูล ระบบปฏิบัติการการเงิน การบริหารทรัพยากรบุคคล การตลาด และระบบอื่นๆ ด้วย โดยทุกระบบต้องอาศัยความร่วมมือและความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน บุคลากร หรือคนในชุมชน (Staff) เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานต่างๆ สำเร็จด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องมีการพิจารณาคัดเลือกผู้รับผิดชอบอย่างรอบคอบ ความจริงใจ ซื่อสัตย์ การทำงานที่ดีให้ประสบความสำเร็จและสามารถสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญ ขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีต่องาน ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวควรมีทั้งความรู้และทักษะเฉพาะด้าน ด้วยลักษณะเฉพาะตัวหรือท้องถิ่น (Style) อันจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Share) ความคิดเห็น ความรู้ อันนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวที่ดีที่สุด (Adhikary, Mc. Kinsey, 1995) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนจึงเกิดประโยชน์ต่างๆ ที่ได้รับจะกลับคืนสู่ชุมชนโดยตรงเพื่อพัฒนาและบำรุงรักษาชุมชน รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน และสิ่งเหล่านั้นจะคืนสู่คนในชุมชนทุกคน ในขณะที่การท่องเที่ยวชุมชนได้ประโยชน์ ถ้าใครส่วนใหญ่ก็จะกลับคืนสู่ผู้ประกอบการรายนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านรายได้หรือด้านการพัฒนา ซึ่งหากจะคืนสู่ชุมชนก็อาจขึ้นอยู่กับให้ความสำคัญของผู้ประกอบการแต่ละราย. ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ เป็นการสร้างรายได้และสร้างอาชีพให้กับชาวบ้านโดยตรงจากสิ่งที่ชุมชนมีหรือปฏิบัติอยู่ และรายได้ดังกล่าวของชุมชนสามารถจัดสรรไปสร้างสาธารณประโยชน์แก่ชุมชนได้ซึ่งถือเป็นแนวทาง ในการลดภาระให้กับทางราชการอีกด้วย

2. ด้านสังคม เป็นการสร้างความสามัคคีให้คนในชุมชนร่วมมือเป็นหนึ่งเดียว อีกทั้งยังเป็นการสร้างความตระหนักและความภาคภูมิใจให้กับชุมชนในมรดกทางสังคมและการกลับมาของคนในชุมชน

3.ด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวโดยชุมชนจัดการโดยชุมชนเอง ซึ่งสามารถป้องกันการเข้ามาของนายทุนที่จะเข้ามาสร้างผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี หรือวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แนวคิดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เริ่มขึ้นในกลางทศวรรษที่ 1990 โดยเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวทางเลือก โดยเริ่มต้นจากคนในชุมชนเป็นหลัก มุ่งพัฒนาคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางการจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วยการจัดการและพัฒนา 5 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (Mintzberg, 2009) โดยในมุมมองของธนาคารโลก (World Bank, 2000) หมายถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนที่จะต้องได้รับประโยชน์และรายได้จากการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมและไม่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในชุมชน และการรักษาและพัฒนาสมบัติของชุมชน สอดคล้องกับ Fannell (1999) เสนอแนวคิดการท่องเที่ยวที่หลีกเลี่ยงการทำลายสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน แต่มุ่งตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นให้มากที่สุดโดยใช้เทคโนโลยีในชุมชนเท่าที่จำเป็น ที่สำคัญต้องมีแผนพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับคนในชุมชน ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนประกอบด้วย 5 ปัจจัย คือ 1) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างผลกำไรให้แก่ครอบครัวของคนในชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การเปิดบ้านเป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ โดยไม่ต้องผ่านนายหน้าซึ่งก็คือ เป็นรายได้โดยตรงให้กับคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม โฮสต์แต่ละครอบครัวเองก็ควรได้รับการอบรม และเตรียมพร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยวที่มาอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนเอง 2) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างประโยชน์ให้กับชุมชนโดยรวมอย่างแท้จริง ไม่จะเป็นการสร้างสาธารณูปโภคและยกระดับความเป็นอยู่ที่มีมุ่งสร้างให้กับสมาชิกในชุมชน แต่ไม่ใช่เฉพาะนักท่องเที่ยวเท่านั้น 3) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความตึงเครียดทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนเนื่องจากความพยายามนำความทันสมัยแบบตะวันตก (westernization) เข้ามาในชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการดึงดูดใจสำนึกร่วมของคนในชุมชนด้วยการกลืนกินคนในชุมชนให้อยู่กับความทันสมัยดังกล่าว ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมมากมายที่จะติดตาม 4) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกในการเคารพและรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้น แม้ว่าการท่องเที่ยวจะพยายามโฆษณาว่าเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่ก็ไม่มีกิจกรรมใดในรูปแบบการสร้างจิตสำนึกดังกล่าว 5) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างความเข้าใจระหว่างประเทศ ทั้งในระดับสากล ภูมิภาคต่างๆ ซึ่งล้วนอยู่ภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยนัยนี้ การท่องเที่ยวชุมชนจะต้องเป็นการ

ท่องเที่ยวที่สอนให้นักท่องเที่ยวเคารพในความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม ไม่มองว่าใครเจริญกว่าใครด้อยกว่า

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนโดยคำนึงถึงความยั่งยืนในประเด็นสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยว นำทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นปัจจัย หรือค่าใช้จ่ายในการจัดการการท่องเที่ยวให้เหมาะสมเพื่อประโยชน์ของคนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ฐานการพัฒนาที่แท้จริงต้องมาจากชุมชนและประชากรในชุมชน โดยใช้ฐานทรัพยากรหรือต้นทุนของชุมชนที่มีอยู่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว ฐานทรัพยากร หรือต้นทุนของชุมชน ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม และวัฒนธรรม ทุนภูมิปัญญา และทุนเศรษฐกิจคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น (สินธุ์ สโรบล, อุดร วงศ์ทับทิม และสุภาวณี ทรงพรพาณิชย์, 2546)

ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการ ทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวและมีมีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนมีจุดเด่นที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การอนุรักษ์ ตลอดจนการพัฒนารูปแบบเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับคนรุ่นหลัง และเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นและดำเนินการโดยชุมชนอย่างแท้จริง. โดยก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นน้อยที่สุด อีกทั้ง ชุมชนได้ประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยมุ่งประโยชน์ของสมาชิกในชุมชนเป็นหลักยุติธรรม

องค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งกำหนดโดยชุมชน บริหารจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน. และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการดูแลการเรียนรู้ของผู้มาเยือน กล่าวถึงหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไปว่า เป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน และร่วมตัดสินใจกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตนำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม รักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น การเรียนรู้ระหว่างผู้คนจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน รวมทั้งการเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นการคืนความเป็นธรรมให้กับคนในท้องถิ่น และกระจายรายได้สู่ประชาชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2559) ได้อธิบายองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ว่ามีอยู่ 4 ด้านสำคัญ คือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของภูมิภาค การท่องเที่ยวโดยชุมชนช่วยส่งเสริมทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ช่วยสร้างความภาคภูมิใจ

ให้กับเจ้าของภูมิปัญญาและชุมชน ดำรงชีวิต พึ่งพาและใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน 2) องค์กรชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้มแข็งและเข้าใจซึ่งกันและกัน มีปราชญ์หรือผู้รู้ และมีทักษะที่หลากหลาย ยินดีที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว รวมทั้งชุมชนรู้สึกหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือสิ่งที่เป็นรากเหง้าของตน ตลอดจนความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน 3) การจัดการ เป็นแผนการเดินทาง กำหนดเป้าหมาย จัดสรรงาน ทรัพยากร และกำหนดความสัมพันธ์ของงานต่าง ๆ เพื่อความสำเร็จของการท่องเที่ยว มีกฎระเบียบในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สร้างกลไกการทำงานเพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนในภาพรวม จัดสรรผลประโยชน์ให้กับสมาชิกในชุมชนอย่างเป็นธรรม จัดตั้งบริการท่องเที่ยวที่ยุติธรรม และจัดสรรเงินเพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชน รวมถึงความยั่งยืนในด้านความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ 4) ลักษณะการเรียนรู้ของกิจกรรมท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้และเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีระบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและผู้มาเยือน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งส่งเสริม อนุรักษ์ พื้นฟู สืบทอด ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของท้องถิ่นทั้งในแง่ของผู้อยู่อาศัยและผู้มาเยือน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน โดยมีหลักการ 10 ประการ คือ 1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนจะต้องคำนึงถึงสภาพของปัญหา กระบวนการท่องเที่ยวอย่างรอบด้าน จากนั้น ชุมชนจะตัดสินใจดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นว่าเหมาะสม 2) สมาชิกชุมชนต้องมีส่วนร่วม ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำกิจกรรม ติดตามและประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน 3) ชุมชนต้องรวมกลุ่ม ชมรม องค์กร หรือองค์กรชุมชนที่มีอยู่ เช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อให้มีกลไกดำเนินการแทนสมาชิกทุกระดับ หนึ่งเดียวและดำเนินการกำหนดทิศทาง นโยบาย การบริหาร การจัดการ การประสานงานเพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามความประสงค์ของสมาชิกในชุมชนที่ตกลงร่วมกัน 4) รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี เท่าเทียม เป็นธรรม และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ และลดผลกระทบด้านลบ 5) มีระเบียบและข้อบังคับที่ชัดเจนโดยชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้ 6) ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกชุมชน ผู้พักอาศัยประจำและนักท่องเที่ยวควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการทำงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องและชัดเจน 7) การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีมาตรฐานที่เกิดจากข้อตกลงร่วมกันในชุมชน เช่น ความสะอาดปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง 8) รายได้จากการท่องเที่ยวนำไปพัฒนาชุมชนและรักษาสีน้ำเมา 9) การท่องเที่ยวจะไม่เป็นอาชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องสามารถดำรงอาชีพหลักของตนเองได้ แต่หากเปลี่ยนอาชีพของชุมชนมาเป็นการจัดการท่องเที่ยวจะทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด 10) องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะรับมือกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น และพร้อมหยุดเมื่อเกินกำลังรับมือ สิ่ง

เหล่านี้ หากมองถึงความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพการจัดการท่องเที่ยวในมิติชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องพิจารณาจากมิติภายนอกของชุมชนที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ตลาด นโยบายภาครัฐที่สนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความสัมพันธ์องค์รวมกับการพัฒนาท้องถิ่น ด้วยการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตด้วยจิตวิญญาณแห่งความภาคภูมิใจในการเป็นชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชนโดยการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้บรรลุเป้าหมายนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านการดำเนินงานขององค์กรชุมชนที่เข้าใจเป้าหมาย มีกระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนเอง เพื่อถ่ายทอดและเสนอบริการท่องเที่ยวบนพื้นฐานการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อกระจายงานหรือผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน

การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรในท้องถิ่นกับคนในชุมชน ในการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจและการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนอย่างสมดุล ทั้งนี้ การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบผลสำเร็จ ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน รวมถึงการจัดการที่ดี เพื่อให้ชุมชนสามารถนำศักยภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าได้โดยใช้การเรียนรู้ร่วมกันจากทุกภาคส่วน ทั้งคนในชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานต่าง ๆ ในการดูแลรักษาทรัพยากรโดยใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อประโยชน์ของชุมชนและเพื่อความยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ 1) ศักยภาพของคน โดยเริ่มจากคนในชุมชนที่ต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกข้อมูลและคนในชุมชนต้องพร้อมเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้ 2) ศักยภาพของพื้นที่ หมายความว่ารวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น คนในชุมชนต้องรู้จักรักและหวงแหน เห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนสามารถจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ชุมชนต้องพร้อมเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการบริหารจัดการในพื้นที่อีกด้วย 3) การจัดการชุมชนที่สามารถจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด วิสัยทัศน์ และความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน อีกทั้งยังต้องอาศัยความร่วมมือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการหารือเพื่อกำหนดแนวทางการจัดทำ ชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง? และจะกระจายรายได้ได้อย่างไร? สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับชุมชนคือการมีส่วนร่วม รวมถึงมีส่วนร่วมในสิ่งดี ๆ เพื่อส่วนรวม 4) การพูดคุยสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารความคิดเห็น อภิปรายปัญหา และหาทางออกของปัญหาต่างๆ จากการระดมความคิดเห็นจากประสบการณ์ของนักวิจัยใน

พื้นที่ ร่วมคิดแผนการดำเนินงาน ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ให้คนในชุมชน รวมทั้งผู้มาเยือนปฏิบัติตาม (วีระพล ทองมา, 2547) ดังนั้นหากชุมชนพร้อมมีปัจจัยเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว สามารถสร้างวิสัยทัศน์วางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและกำหนดเป้าหมายเพื่อเป็นทิศทางของกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอนาคต องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2559) ได้จัดทำหลักเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย ซึ่งพัฒนามาจากเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ World Sustainable Tourism Council (GSTC) เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินจุดอ่อนจุดแข็งของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านเศรษฐกิจ สังคม และความดี การจัดการคุณภาพชีวิต 3) การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมชุมชน 4) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) คุณภาพการบริการท่องเที่ยวโดยชุมชน

อย่างไรก็ตามความสำเร็จและเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ เช่น ชื่อเสียงและรายได้ของคนในชุมชน หรือผลกระทบเชิงบวกของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบต่าง ๆ เชื่อมโยงและสัมพันธ์กันเพื่อให้ CBT ยั่งยืน ดังเช่นการวิจัยของ อัญชลี ศรีเกตุ และปิยะนุช เงินคล้าย (2564) จากการศึกษาชุมชนท่องเที่ยว 3 ชุมชนพบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ สมาชิกในชุมชนมีความพึงพอใจในการจัดการท่องเที่ยว และมีมาตรฐานตาม Global Sustainable Tourism Principles (GSTC) ซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ชุมชนมีส่วนในการผลิตทรัพยากรที่ใช้ในการท่องเที่ยว คือ ผู้ผลิตสินค้าด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งการแสดง วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น หลังจากให้บริการด้านการท่องเที่ยวแล้ว ชุมชนต้องทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงอยู่ในสภาพดี เพื่อเตรียมการเดินทางครั้งต่อไป ผลตอบแทนของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน คือ ผลตอบแทนทางการเงิน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทางรายได้ ทำให้เกิดผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน และชุมชนมีการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน เกิดอาชีพใหม่ ๆ และเกิดการจ้างงานของคนในชุมชน สำหรับเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน บทบาทของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการ การสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชน และการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน แสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ชาวบ้าน และผู้ประกอบการในพื้นที่ที่ร่วมกันขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในชุมชนที่เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น รวมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิต กระจายรายได้ ผลประโยชน์ที่ต้องได้รับเท่าเทียมกัน เป็นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุลในทุกมิติ ทั้งสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับการพิจารณาความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในลักษณะที่การท่องเที่ยวต้องมีส่วนช่วยพัฒนาชุมชนตามแนวทางของ Goodwin and Santilli (2009) ที่ว่าการท่องเที่ยวต้องช่วยให้ชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ 1)

การสร้างทุนทางสังคมและการสร้างพลังของประชาชน 2) การอนุรักษ์และรักษาสีงแวดล้อม 3) การพัฒนาวิถีชีวิตและมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในชุมชน 4) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่าการสนับสนุนจากเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยการมีส่วนร่วมในรูปแบบหน่วยงานร่วมสร้างเครือข่ายความสามัคคีซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวทางสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของคนในชุมชนทำให้เกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรเหล่านั้น ชุมชนจึงต้องพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนเอง เช่น การร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ร่วมมือกันพัฒนาจุดขายต่างๆ เช่น การนำเสนอวัฒนธรรมประเพณีที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว หรือเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกันจะต้องมีการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรกับท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ดังนั้น การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมสนับสนุน ส่งเสริม ร่วมกันสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง จึงเป็นต้นแบบที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ ภายใต้ปัจจัยแห่งความสำเร็จจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

สำหรับแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ มี 4 แนวทางคือ (1) ชุมชนต้องจัดการการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของโลก รวมทั้งต้องสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่นและรักษาความเป็นชุมชนท้องถิ่น (2) ชุมชนต้องจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง (3) ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน และ (4) ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ควรสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและนอกชุมชน ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล ชุมชนต้องสร้างสรรค์และนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนของตนให้โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เพราะอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของชุมชน เพราะอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นปัจจัยดึงดูดให้ผู้สนใจเดินทางมาท่องเที่ยว สอดคล้องกับ พิมพระวี โรจน์รุ่งสัจย์ (2556) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวชุมชนต้องมีเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชนด้วยซึ่งเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จประการหนึ่ง หากไม่มีเอกลักษณ์หรือจุดเด่นคงไม่มีใครอยากมาเยือน อย่างไรก็ตามชุมชนต้องเตรียมพร้อมหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งที่พัก สาธารณูปโภค มีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและต้องมีความหลากหลาย รวมถึงบริการต่างๆ เมื่อนักท่องเที่ยวมากก็ต้องการความสะดวกสบายทั้งกายและใจ ด้านความสบายใจชุมชนต้องสร้างความเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว สร้างประสบการณ์ที่น่าประทับใจแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนโดยเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนควบคู่กันไป ขณะเดียวกัน ชุมชนต้องคำนึงถึงศักยภาพด้วย เพราะหากมีนักท่องเที่ยวมากเกินไปอาจส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องการผู้นำที่เข้มแข็ง ผู้นำชุมชนหรือหัวหน้าชุมชนควรได้รับการ

ยอมรับอย่างเข้มแข็งจากสมาชิกในชุมชน เป็นบุคคลที่พร้อมเสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อดูแลด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว มีความเป็นผู้นำสูง มีความรู้และไหวพริบที่สามารถสร้างความเชื่อถือ การยอมรับ และความน่าเชื่อถือ มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและทุนในการลงทุน ตลอดจนสามารถเข้าใจชุมชนและสร้างความเชื่อมั่นในการจัดการท่องเที่ยวอันจะส่งผลให้ชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการท่องเที่ยวได้ในที่สุด ศักยภาพผู้นำ ส่งผลต่อการพัฒนา การสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนยอมรับย่อมจะนำไปสู่ความร่วมมือของคนในชุมชน ทั้งยังมีเครือข่ายภายในชุมชนและนอกชุมชน ชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องการเครือข่ายผู้สนับสนุนเพื่อให้ชุมชนประสบความสำเร็จ ภาควิชาเครือข่ายถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง

การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การประชุม Earth Summit ในปี 1992 เป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดจากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และความต้องการพัฒนาคนและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยส่งผลต่อการปรับตัวของระบบการท่องเที่ยวและระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวในการหาทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) เพื่อตอบสนองความต้องการและทดแทนการท่องเที่ยวแบบเดิม (Conventional Tourism) เช่นเดิม. จึงเกิดแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization, 2004) กล่าวว่าจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ครอบคลุมการตลาดโดยรวมโดยเน้นการจัดการที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน โดยเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน เป็นการสร้างความเป็นธรรมและกระจายรายได้ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกคน สร้างความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การจ้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นทั้งในปัจจุบันและอนาคต สอดคล้องกับองค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ หรือ UNWTO (United Nations World Tourism Organization, 2005) ว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการประยุกต์ใช้หลักการความยั่งยืนที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุเป้าหมายในมิติด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติเพื่อให้การท่องเที่ยวยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) สามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวให้อยู่ในขอบเขตขีดความสามารถของธรรมชาติชุมชน ประเพณี 2) ความตระหนักต่องิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ประเพณี 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อระบบนิเวศของชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยว และ 4) ประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ ความคงอยู่ของสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องมีลักษณะดังนี้ เป็น การท่องเที่ยวที่มีความ

ต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึง ความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และความต่อเนื่องของวัฒนธรรมซึ่งจัดเป็นทรัพยากรหลักในการท่องเที่ยวและสามารถให้ประสบการณ์การพักผ่อนที่ดีแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ (Quality) หมายถึง การเน้นคุณภาพใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ คุณภาพของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์นันทนาการที่นักท่องเที่ยวได้รับและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งเป็นการท่องเที่ยวที่สมดุล (Balance) หมายถึง ความสมดุลระหว่างความต้องการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความต้องการและความสามารถของชุมชนท้องถิ่น (อุซาวดี พูลพิพัฒน์ผล, 2545) ทั้งนี้ The Global Sustainable Tourism Council (2015) ได้กล่าวถึงเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสำหรับแหล่งท่องเที่ยว คือ ความพยายามสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นแนวทางเบื้องต้นที่หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปสู่ความยั่งยืน สามารถปฏิบัติได้และเพื่อให้เป็นไปตามนิยามของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างบูรณาการ และมองภาพรวมที่ครอบคลุมทั้ง 4 มิติ ได้แก่ 1) การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable management) 2) เพิ่มผลประโยชน์และลดผลกระทบเชิงลบทางสังคม-เศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น (Socioeconomic impacts) 3) เพิ่มผลประโยชน์และลดผลกระทบเชิงลบทางวัฒนธรรมแก่ชุมชนและนักท่องเที่ยว (Culture impacts) และ 4) เพิ่มผลประโยชน์และลดผลกระทบด้านลบทางสิ่งแวดล้อม (Environmental impacts) โดยมีรากฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในการสร้างความสมดุลระหว่าง 3 มิติ คือ มิติที่ 1 การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ กระจายรายได้ให้เกิดประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะประชาชนผู้มีรายได้น้อย มิติที่ 2 การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ มีผลผลิต ส่งเสริมสังคมคุณภาพ และสังคมแห่งการเรียนรู้ และมิติที่ 3 การพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นฟูให้กลับสู่สภาพเดิมได้ ออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับระบบนิเวศที่สามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้น โดยสามารถผลิตทดแทนทรัพยากรประเภทที่หมดไป

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และได้รับความสนับสนุนจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ขององค์การสหประชาชาติ หลักการทั่วไปของการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ ต้องมีการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นได้อย่างยาวนาน และกระจายผลประโยชน์ไปสู่ชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยองค์การการท่องเที่ยวของสหประชาชาติ (World Tourism Organization, 2016) กำหนดหลักการที่สำคัญ 7 ประการ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) มีการดำเนินการจัดการภายในขีดความสามารถของระบบธรรมชาติ มีการทดแทน ฟื้นฟู เพื่อให้สามารถผลิตและให้บริการที่เกี่ยวข้องตลอดไป โดยไม่ลดน้อยลงหรือด้อยลง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 2) การกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม 3) การให้ประสบการณ์การพักผ่อนที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว 4) ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากร และวิถีชีวิต 5) การออกแบบที่ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและใช้

วัสดุในท้องถิ่น 6) เน้นบูรณาการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในแผนพัฒนาท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ 7) เน้นข้อมูลพื้นฐานเป็นฐานในการตัดสินใจและติดตาม สอดคล้องกับ Shirley (1993) กล่าวถึง หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังนี้ 1) อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม หมายถึง ผู้มีหน้าที่พัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องมีวิธีการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างเพียงพอ ประหยัด และมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงมูลค่าของทรัพยากรเหล่านั้นซึ่งมีปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วย การพัฒนา ยังคงต้องรักษาเอกลักษณ์เดิมไว้ให้ได้มากที่สุด และเกิดผลกระทบน้อยที่สุด โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีใหม่ ๆ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมทำให้ธุรกิจนั้นอยู่ได้ 2) ลดการใช้และใช้ทรัพยากรที่ไม่จำเป็นและลดการเกิดของเสีย ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ หรืออาจหาทรัพยากรที่เหมือนกันมาทดแทนกัน เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่อาจหมดไป 3) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบในการพัฒนาต้องมีแผนงานที่สามารถขยายฐานการท่องเที่ยว ด้วยการอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอยู่ ทั้งเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยว เพิ่มมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นหรือกลับมาเยือนอีกครั้ง 4) ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้มีหน้าที่พัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำตามแผน แต่ต้องประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมพัฒนาร่วมด้วย เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพมากขึ้น 5) ต้องใช้การท่องเที่ยวเพื่อขยายฐานเศรษฐกิจท้องถิ่น ผู้มีหน้าที่พัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเพื่อสรรหาทรัพยากรท้องถิ่นที่โดดเด่นสามารถนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักมากขึ้น อีกทั้ง เป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น เช่น การหาสินค้าและกิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อต่อยอดเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย 6) การมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับท้องถิ่น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาการท่องเที่ยวควรทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่นในองค์กรร่วม (Participation Approach) โดยมีส่วนร่วมในรูปแบบองค์กรร่วม เช่น ร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ หรือเป็นหน่วยงานที่ร่วมกันส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังต้องมีการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรกับท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น. 7) การประชุมหรือปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความสนใจร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ผู้รับผิดชอบด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานงานกับองค์กรพหุภาคี ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มบริษัทนำเที่ยว สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบพื้นที่ประชุมปรึกษาหารือ รวมทั้งเพิ่มศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ประเมินผลกระทบ แก่ปัญหาการท่องเที่ยวที่เกิดจากผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการตลาด อาจมีการจัดประชุมเป็นประจำ เพื่อนำข้อผิดพลาดมาแก้ไขให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดช่องว่างและผลประโยชน์ทับซ้อน 8) การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้โดยการจัดอบรม การส่งบุคลากรไปศึกษาดูงานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จจะทำให้บุคลากรมี

ความรู้หรือแนวทางในการปฏิบัติเพิ่มขึ้น ถือเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร ทั้งยังเป็นการยกระดับมาตรฐานการบริการด้านการท่องเที่ยว เช่น การฝึกอบรมล่ามวัฒนธรรม เป็นต้น 9) เตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการท่องเที่ยวให้พร้อม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เตรียมเอกสารการท่องเที่ยวของสถานที่นั้นๆ ให้พร้อม และเพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือน เพื่อความสะดวกในการศึกษาของนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม. หรืออาจจัดทำในรูปของสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ คู่มือท่องเที่ยว หรือวีดิทัศน์แนะนำ เป็นต้น 10) การประเมิน ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวและการประกอบการต้องได้รับการประเมิน ติดตามผลกระทบ และศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อทราบผลกรให้บริการและปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการบริการ

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ททช.) ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2563-2565 (CBT Thailand) ภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) หลักเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั่วโลก (GSTC) แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและภูมิภาคของประเทศไทย โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและรับประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรงสนองนโยบายรัฐบาล พัฒนาชุมชนฐานรากของประเทศให้มีศักยภาพในการจัดการและดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นของตนโดยพึ่งตนเอง ความพอเพียงและยั่งยืน นำไปสู่เป้าหมายในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ สร้างโอกาสการจ้างงาน สร้างรายได้และกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พัฒนาคุณภาพชีวิตเศรษฐกิจฐานราก ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในที่สุด แนวคิดหลักในการพัฒนายี้ด 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวชุมชนมาตรฐานของประเทศไทย และมีคุณภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวรวมทั้งเป็นต้นแบบการเรียนรู้ 2) ยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเพิ่มมูลค่าและมูลค่า 3) เพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมและความร่วมมือของทุกภาคส่วนในทุกระดับ 4) ส่งเสริมการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนำสู่ชุมชนแห่งความสุขที่ยั่งยืน ทั้งนี้มาจากหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะเห็นได้ว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และใช้เป็นองค์ประกอบในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องใช้อย่างชาญฉลาด ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและต้องพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยเพื่อสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงไม่ใช่แค่การพัฒนาการท่องเที่ยวเล็กๆ หรือการตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Tourism) แต่จะครอบคลุมตลาดในภาพรวม หรือการตลาดแบบมวลชน (Mass Tourism) เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมสู่ความยั่งยืน โดยดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวในขอบเขตความสามารถในการรองรับธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนและกิจกรรมการท่องเที่ยวภายใต้การทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย (Dowling, 1995)

.....
ดังนั้นรูปแบบการจัดการที่ยั่งยืน เป็นการจัดการพื้นที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยความรับผิดชอบและให้เกียรติ เน้นการใช้ประโยชน์ แนวทางการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนแบบมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยวจะต้องประสานงานการจัดการของพวกเขา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจในรูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยว เพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาของชุมชน ชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ และสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ได้อีกด้วย

บทสรุป

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชน ซึ่งส่งผลดีต่อสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างสมดุล เมื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนให้เติบโต ชุมชนก็จะพัฒนาตามไปด้วย เพราะการท่องเที่ยวจะช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสิ่งสำคัญที่สุดคือการที่ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆมีกระบวนการคิด วิเคราะห์ วางแผนและจัดการการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน สร้างจุดเด่นเชิงเอกลักษณ์ท้องถิ่น นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ร่วมกันที่สร้างประสบการณ์แก่ผู้มาเยือน และส่งเสริมให้คนในชุมชนภูมิใจและหวงแหนทรัพยากรของตนเอง สืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). *แถลงข่าวสถานการณ์การท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทย ปี พ.ศ. 2561 (28 ม.ค. 2562)*. Retrieved May 15, 2019, from: https://www.mots.go.th/more_news.php?cid=499&filename=index
- โตมร ศุขปรีชา. (2559). *Localism & Staycation ที่สุดของการเที่ยว*. TAT Tourism Journal จุลสารวิชาการท่องเที่ยว. 2(3), 21-27.
- พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์. (2556). *การท่องเที่ยวชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์. (2547). *ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราชในมุมมองของนักท่องเที่ยว*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ยุทธศักดิ์ สุภสร. (2563). *การนำเสนอทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวของ ททท. ปี 2563*. TAT Tourism Journal จุลสารวิชาการท่องเที่ยว. 5(4): 14-21. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- วีรพล ทองมา. (2560). *การท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2559). *การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. Retrieved September 1, 2019, from: <http://www.cbt-i.or.th>
- สมบัติ กาญจนกิจ. (2557). *นันทนาการและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. (2551). *การบริหารและการจัดการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- สินธุ์ สโรบล, อุดร วงศ์ทับทิม และสุภาวณี ทรงพรวานิชย์. (2546). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์*. เชียงใหม่ : มิ่งเมืองนวัตน์.
- สินธุ์ สโรบล. (2551). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *ประชาคมวิจัย*. 57, 15-21.
- สุดอนอม ตังเจริญ. (2559). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบางขันแตก จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*. 13(2), 1-24.
- องค์การบริหารและพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2559). *เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อ.พ.ท.
- อัญชลี ศรีเกตุ และปิยะนุช เงินคล้าย. (2564). *การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคตะวันออกของประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อุษาวดี พลพิพัฒน์. (2545). การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในประเทศไทย. *จุลสารการท่องเที่ยว*. 21(4), 38-48.
- Adhikary, Mc.Kinsey. (1995). *Management of Ecotourism, Ecotourism: Concept, Design, and Strategy*. Bangkok : Srinakharinwirot.
- Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N., & Paddon, M. (2010). Effective community-based tourism. A best practice manual. APEC tourism working group. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Dowling, R. K. (1995). *Ecotourism development: regional planning and strategies*. A paper presented at the International Conference on Ecotourism: Concept, Design, and Strategy. February 6-8, 1995. Bangkok, Thailand.
- Fannell A. David, (1999). *Ecotourism: An introduction*. London: Routledge.
- Goeldner, C. R., & Ritchie, J. R. B. (2006). *Tourism: Principles, practices, philosophies*. 10th edition. New York: John Wiley & Sons.
- Goodwin, H and Santilli, R. (2009). *Community-based tourism: A success? ICRT Occasional Paper 11*. 37, <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20093265606>
- Mintzberg, H. (2009). Rebuilding companies as communities. *Harvard Business Review*. 87(July-August), 140-143.

Shirley, Eber. (1993). *Beyond the Green Horizon: Principles for Sustainable Tourism*. UK: Heinemann.

The Global Sustainable Tourism Council [GSTC]. (2015). *Annual report 2010*. Retrieved April 2, 2019, from https://www.gstccouncil.org/wp-content/uploads/2015/11/GSTC_Standard-Setting_System_Report_v2_1_11-12-2015.pdf

Tourism Western Australia. (2009). *Five A's of tourism*. Retrieved from: https://www.academia.edu/9370582/5_As_of_Tourism_Development_Nov08

United Nations World Tourism Organization [UNWTO]. (2005). *Sustainable development of tourism*. Retrieved April 2, 2019, from <http://sdt.unwto.org/en/content/about-us-d>.

World Bank. (2000). *Environment Matters An Annual Review of the Bank's Environmental Work*. London: University of Bath.

World Tourism Organization. (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations A Guidebook (English version)*. Retired 10 May 2020, from: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284407262>

World Tourism Organization. (2016). *Tourism, a factor of sustainable development*. World Tourism Organization. Retrieved August 15, 2019, from: https://sdgs.un.org/sites/default/files/publications/2622annual_report_2016_web_0.pdf